

บทคัดย่อ

ปทุมามีศักยภาพในการเพาะเลี้ยงสูง เลี้ยงได้ในบ่อดิน และในคอกในพื้นที่ชุ่มน้ำตามทะเลชายฝั่ง มีตลาดรองรับไม่จำกัดทั้งในประเทศและต่างประเทศ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จึงมีแนวคิดว่าการเลี้ยงปทุมำในบ่อกึ่งร้าง และในคอกในพื้นที่ชุ่มน้ำ น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยฟื้นฟูสภาพชีวิตของชาวประมงรายย่อยในพื้นที่จังหวัดกระบี่ และพังงา ที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิเมื่อปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหลังสึนามิได้

บนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ความเข้มแข็งของกลุ่ม และความต้องการของชุมชน สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และชุดโครงการปู ฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ร่วมกัน พัฒนาแหล่งเรียนรู้จำนวน 5 แห่งเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการเลี้ยงปทุมำในบ่อดินและปทุมำคอกให้แก่ชุมชนในเครือข่ายของสมาคม ฯ ในพื้นที่จังหวัดกระบี่และพังงา โดยนำองค์ความรู้ที่ชุดโครงการปูได้พัฒนาในช่วงปี 2541-2549 มาขยายผลในพื้นที่จริง

จากแหล่งเรียนรู้จำนวน 5 แห่งนั้น มีชุมชนบ้านมูสา ต. ท่ามะพร้าว อ. เหนือคลอง จ. กระบี่ ชุมชนเดียว ที่สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่มีอาชีพเลี้ยงกุ้ง คิดว่าการเลี้ยงปทุมำในบ่อดินน่าจะเป็นทางเลือกที่ดีการเลี้ยงกุ้ง และการชำลูกปลากะพงขาวที่ทางกลุ่มทำเป็นอาชีพอยู่ในขณะนั้น แต่ สิ่งชุมชนได้เรียนรู้ก็คือ การเลี้ยงปทุมำในบ่อดินไม่เหมาะกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านมูสา เพราะการเลี้ยงปทุมำในบ่อกึ่งร้าง ถ้าจะให้ผลดี มีผลตอบแทนคุ้มกับการลงทุน ก็ต้องเอาใจใส่ ดูแลปูที่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่การเตรียมบ่อ ไปจนถึงการให้อาหาร การดูแลคุณภาพน้ำในบ่อ จนปูเติบโตได้ขนาดตลาด เช่นเดียวกับการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งทางกลุ่มมีข้อจำกัด ไม่สามารถจัดคนและเวลา ให้แก่ปูที่เลี้ยงในบ่อได้ตามที่ควรจะเป็น เมื่อเปรียบเทียบกับ การชำลูกปลากะพงขนาดใบมะขามให้เป็นปลาขนาด 3-4 นิ้ว ที่ชุมชนทำอยู่ แม้จะใช้ระยะเวลาการเลี้ยงและมีผลตอบแทนใกล้เคียงกัน แต่การชำลูกปลากะพงใช้คนและเวลาในการบริหารจัดการฟาร์มน้อยกว่าการเลี้ยงปทุมำในบ่อดิน

การเลี้ยงปูคอกในพื้นที่ชุ่มน้ำ สามารถใช้เป็นกลไกในการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของชุมชนหลังสึนามิได้ ถ้าสามารถเลือกสถานที่ให้เหมาะในการสร้างคอก เลือกชุมชนที่เข้มแข็ง สมาชิกในกลุ่มมีจิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีการบริหารจัดการที่ถูกต้อง สอดคล้องกับต้นทุนธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และเกื้อกูลกับวิถีชีวิตของชุมชนโดยรวม

จากแหล่งเรียนรู้จำนวนสี่แห่งที่พี่ดีเอกำหนด และชุมชนในพื้นที่ต้องการเลี้ยงปทุมำเป็นอาชีพทางเลือกใหม่นั้น กลุ่มเลี้ยงปูคอกบ้านดิงไทร ต. เกาะศรีบอยาจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพและมีต้นทุนธรรมชาติสูง ทำเลที่ดี กำบังคลื่นลม คุณภาพน้ำดี อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารธรรมชาติ

สามารถเลี้ยงปูได้ตลอดปี การบริหารจัดการคอก สะดวก สอดคล้องกับวิถีของชุมชนที่ สมาชิกของ กลุ่มเป็นชาวประมงมีอาชีพจับปูม้าด้วยลอบพับและอวนจมปู ในช่วง 6 เดือนแรก กลุ่มสามารถ แสดงให้เห็นว่า การเลี้ยงปูม้าในคอกนั้นสามารถเป็นอาชีพทางเลือกใหม่ให้แก่ชุมชนได้ แต่ในระยะ หลัง ทางกลุ่มมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มไม่โปร่งใส การกระจายผลประโยชน์ จำกัดอยู่ในกลุ่มของพวกพ้องและญาติมิตร ทำให้กลุ่มเกิดความแตกแยก สร้างปัญหาให้แก่กลุ่ม ระยะเวลาดังกล่าว

ชุมชนบ้านเขาทองเป็นอีกชุมชนที่ต้นทุนทางทรัพยากรสูง รองจากชุมชนบ้านดิงไทร ทำเล เหมาะสม เป็นแหล่งหญ้าทะเล อยู่ใกล้ฝั่ง การดูแลง่าย สะดวก สามารถเดินไปดูแลคอกได้ในช่วง น้ำลง สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่มีอาชีพทำโป๊ะน้ำตื้น ที่สามารถจัดหาลูกพันธุ์ และอาหารสำหรับใช้ เลี้ยงปูในคอกได้อย่างไม่จำกัด ต้นทุนต่ำ มีตลาดท้องถิ่นที่สามารถรองรับผลผลิตไม่จำกัด แต่ช่วง เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ คลื่นลมจัด ทำให้มีปัญหาในเรื่องการดูแลรักษาคอกช่วงฤดูฝนก็มี ปัญหาเรื่องตะกอนดิน น้ำขุ่น น้ำทั้งจากชุมชนและน้ำกึ่งไหลลงสู่ทะเลชายฝั่ง ชุมชนนี้สามารถ เลี้ยงปูม้าในคอกเป็นอาชีพทางเลือกได้ แต่จำเป็นต้องปรับระบบการบริหารจัดการคอกให้ สอดคล้องต้นทุนธรรมชาติที่มีอยู่และวิถีของชุมชนในพื้นที่

ชุมชนบ้านย่านสะบ้า ต.คลองเคียน จ. พังงา มีข้อด้อยที่สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่ทำสวน ยางและรับจ้างกรีดยางเป็นอาชีพ วิถีชีวิตของสมาชิกในกลุ่มไม่สอดคล้องหรือเกื้อกูลกับการเลี้ยง ปูในคอก ทำให้การเลี้ยงปูม้าในคอกในระยะ 1 ปีที่ผ่านมาไม่ราบรื่นเท่าที่ควร มีต้นทุนในการผลิต สูง การจัดหาลูกพันธุ์ การหาอาหารที่ใช้เลี้ยงปู การบริหารจัดการคอก การดูแลคอก การเฝ้าปูใน คอก กลายเป็นเรื่องยากและมีปัญหาในเชิงปฏิบัติที่ต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบ้านบางพัฒนา ต. บางเตย จ. พังงา ไม่มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการสร้างคอกเลี้ยงปู เพราะ อยู่ใกล้ปากแม่น้ำ กระแสน้ำเชี่ยว ดินเป็นโคลนตม แต่กลุ่มก็สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ มาใช้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เกื้อกูลกับวิถีของสมาชิกในกลุ่มซึ่งเป็นแม่บ้าน ที่ ส่วนใหญ่มีอาชีพซื้อมาขายไป และทำโฮมสเตย์ ด้วยการนำปูไขว่ราคาทรายที่ได้จากอวนจมปูมา เลี้ยงในกระชัง เพื่อเพิ่มปริมาณปูในทะเลหน้าบ้านให้แก่ชุมชนที่ร้อยละ 70 มีอาชีพจับปูม้าด้วย อวนจมปู

ในช่วงระยะเวลา 1 ปี สิ่งที่น่าประจักษ์ให้เห็นคือ กลุ่มธนาคารปูม้าบ้านบางพัฒนามีฐานะ การเงินแข็งแรง มีรายได้จากการนำปูที่ขายแล้วไปขาย หลังจากก็นำไปขุนให้มีเนื้อแน่น คุณภาพ เนื้อดี ส่วนชาวประมงในพื้นที่ก็จับปูได้มากขึ้น มีรายได้สูงขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันก่อนเมื่อปี 2549 ก่อนที่จะมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ ปัจจุบันชุมชนในพื้นที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และ

ต้องการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำมากขึ้น จากเดิมที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มในระยะแรกก็เริ่มเห็นด้วย และยินดีนำปุ๋ยหมักที่ผลิตจากมูลวัวมาบริจาคให้กลุ่มมากขึ้นโดยไม่คิดมูลค่า และไม่มีเงื่อนไข เพราะสิ่งที่เขาได้รับตอบแทนคือความสุขทางใจ ที่ได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำบ้านร่วมกับคนอื่น ทำให้ชาวประมงในชุมชนมีปุ๋ยให้จับมากขึ้น ชุมชนมีรายได้เพียงพอเลี้ยงครอบครัว พ่อแม่ลูกได้มีโอกาสอยู่กันพร้อมหน้า อยู่ดีมีสุขแบบเศรษฐกิจพอเพียง